

ABCHAZJA JAKO „PAŃSTWO NIEUZNAWANE”

ANDRZEJ JAKUBOWSKI

Proces rozpadu Związku Radzieckiego doprowadził do uzyskania niepodległości przez piętnaście byłych republik związkowych. Wkrótce zostały one powszechnie uznane przez społeczność międzynarodową oraz włączone do Organizacji Narodów Zjednoczonych. Jednak implozja radzieckiego imperium sięgnęła znacznie głębiej, pociągając za sobą reanimację całego kompleksu uśpionych antagonizmów narodowościowych. Wynikłe w ich konsekwencji konflikty zbrojne doprowadziły do dalszych podziałów terytorialnych, które jednak pozbawione były formalnych rozstrzygnięć. Powstałym wskutek zwycięskich wojen nowym jednostkom geopolitycznym na obszarze postradzieckim udało się uniezależnić od swoich dawnych metropolii oraz uzyskać *de facto* niepodległość. Nie zdołały one jednak uzyskać międzynarodowego uznania. Tym samym na początku lat 90. XX wieku do grupy państw nieuznawanych dołączyły Abchazja, Osetia Południowa, Górski Karabach oraz Naddniestrze. Jednostki te, pozornie pozostając na uboczu stosunków międzynarodowych, nie tylko zdołały przetrwać, ale z czasem stały się ważnymi uczestnikami gry na obszarze postradzieckim.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie Abchazji w kontekście powstawania, funkcjonowania oraz perspektyw państw nieuznawanych. Posłuży temu przedstawienie przyczyn braku międzynarodowego uznania dla republiki, wykupienie czynników stabilności Abchazji jako państwa nieuznawanego, a także ukazanie i ocena konsekwencji uznania jej niepodległości przez Rosję w następstwie wojny rosyjsko-gruzińskiej z sierpnia 2008 roku.

I. Państwa nieuznawane w środowisku międzynarodowym

Pojęcie „państwo nieuznawane” odnosi się do tych podmiotów, które aspirując do bycia państwem, formalnie pozostają tego statusu pozbawione. Wychodząc z takiego założenia każda próba zdefiniowania państwa nieuznawanego powinna przebiegać w ścisłym powiązaniu do definicji państwa, które z punktu widzenia prawa międzynarodowego można określić jako suwerenną jednostkę geopolityczną¹. Definicja ta wskazuje na terytorialną podstawę państwa oraz jego polityczny charakter. Z pojęciem tym ściśle powiązana jest również kwestia suwerenności, której istotą jest samodzielność, czyli brak podporządkowania innym państwom. Można przy tym wskazać na dwa wymiary suwerenności państw: suwerenność wewnętrzną – w odniesieniu do własnych obywateli oraz suwerenność zewnętrzną – w odniesieniu do innych państw. W wymiarze wewnętrznym suwerenność przejawia się w postaci wyłączności państwa na pobieranie podatków od swoich obywateli w zamian za dostarczanie im podstawo-

---

¹ L. Antonowicz, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 2001, s. 14; R. Potocki, *Wojna sierpniowa*, Warszawa 2009, s. 18.

wych usług, takich jak zapewnienie bezpieczeństwa czy pomocy społecznej. W wymiarze zewnętrznym objawia się ona jako uznanie państwa za jedyne i pełnoprawnego reprezentanta narodu na forum międzynarodowym². Opierając się na tej optyce państwa nieuznawane cieszą się suwerennością w wymiarze wewnętrznym, są natomiast pozbawione jej zewnętrznego aspektu.

Z punktu widzenia prawa międzynarodowego niezbędnym elementem suwerenności pozostaje również kwestia ogólnej kompetencji w sprawach zagranicznych. Element ten zawiera jedyne traktatowe określenie państwa, zawarte w międzyamerykańskiej konwencji o prawach i obowiązkach państw z dnia 26 grudnia 1933 r., wskazujące na jego niezbędne atrybuty: (1) stałą ludność, (2) określone terytorium, (3) rząd oraz (4) zdolność do utrzymywania stosunków z innymi państwami³. Zgodnie z powszechną obecnie w prawie międzynarodowym zasadą legitymizmu, niezbędnym wymogiem owej zdolności jest powstanie państwa w zgodności z prawem międzynarodowym, bądź też późniejsze uznanie go za państwo przez społeczność międzynarodową.

Wobec przedstawionych powyżej rozważań, używane w niniejszym artykule pojęcie państwa nieuznawanego odnosi się do niezależnych jednostek geopolitycznych spełniających klasyczne kryteria państwowości (takie jak terytorium, ludność oraz władza), które jednak nie są uznawane za państwa przez społeczność międzynarodową⁴. Często państwa nieuznawane określa się również mianem parapaństw, *de facto* państw, pseudo-państw, państw separatystycznych lub quasi-państw. Większość z tych pojęć odnosi się do tego samego zjawiska i często są one stosowane zamiennie⁵.

Jak pisze S. Markedonow „problem państw nieuznawanych jest często sprowadzany do formalnego, prawnomiędzynarodowego formatu. [...] Z tego

---

² P. Kolstø, *The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States*, “Journal of Peace Research”, vol. 43, no. 6, 2006, s. 724.

³ L. Antonowicz, *op. cit.*, s. 14.

⁴ Por: N. Caspersen, *From Kosovo to Karabakh: International Responses to De Facto States*, “SÜDOSTEUROPA”, 56 (2008), 1. Według N. Caspersen mianem państw nieuznawanych określa się jednostki, które osiągnęły *de facto* niepodległość (często w wyniku działań wojennych), ale nie uzyskały międzynarodowego uznania. Pål Kolstø wskazuje przy tym na istnienie jeszcze jednego wyznacznika, jakim jest trwałość istnienia, wymieniając następujące kryteria państw nieuznawanych: (1) jego przywództwo powinno faktycznie kontrolować całość lub większość terytorium do którego rości sobie prawo, (2) powinno dążyć do uznania *de iure* przez społeczność międzynarodową, lecz go nie uzyskać oraz (3) powinno charakteryzować się względną trwałością istnienia. Patrz: P. Kolstø, s. 725-726.

⁵ Wątpliwości dotyczą jedynie terminu quasi-państwo, który według części badaczy powinien odnosić się do uznawanych na arenie międzynarodowej państw, cieszących się tymi samymi prawami i obowiązkami co każde inne, które jednak nie są w stanie wypełniać swoich podstawowych funkcji. Z kolei państwa *de-facto* są zdolne do wchodzenia w relacje z innymi państwami, poszukują pełnej suwerenności i jak najszybszego uznania międzynarodowego, nie są jednak w stanie go uzyskać i pozostają podmiotem formalnie nieistniejącym. Quasi-państwo pozostaje więc państwem bez względu na to, jak bardzo jest ono nieefektywne. *De-facto* państwo nie jest państwem w rozumieniu prawa międzynarodowego bez względu na to, jak efektywne by ono nie było. Patrz: S. Pegg, *De Facto States In the International System*, Institute of International Relations The University of British Columbia, Working Paper No. 21, 1998, s. 1.

punktu widzenia nie istnieją one dla społeczności międzynarodowej”⁶. Jednakże „wirtualne” istnienie tych państw w świetle prawa międzynarodowego nie zmienia faktu, iż jako byty faktycznie istniejące stanowią one istotną część rzeczywistości międzynarodowej, stając się przy tym ważnym elementem gry geopolitycznej, a często również przyczyną destabilizacji oraz licznych napięć.

II. Proces państwowotwórczy Abchazji

Powstanie *de facto* niepodległej Abchazji wiąże się z wydarzeniami, jakie rozegrały się na Kaukazie Południowym wraz z rozpadem Związku Radzieckiego⁷. Uzyskanie niepodległości przez Gruzję oraz nacjonalistyczna polityka pierwszego prezydenta Gruzji Zwiada Gamsachurdii sprawiła, że Abchazowie zaczęli obawiać się utraty autonomii, którą cieszyli się od 1931 roku⁸. Skłoniło ich to do podjęcia działań mających na celu uniezależnienie się od Tbilisi. W odpowiedzi na separatystyczne dążenia abchaskiej Rady Najwyższej w sierpniu 1992 r. na teren Abchazji wkroczyły gruzińskie oddziały Tengiza Kitwaniego. Tak rozpoczęła się trwająca blisko 16 miesięcy wojna w Abchazji, zakończona zwycięstwem strony abchaskiej. Nie byłoby ono jednak możliwe, gdyby nie wydatne, choć nieoficjalne wsparcie Rosji w postaci dostaw broni i amunicji, rosyjskich ochotników, bezpośredniego zaangażowania sił rosyjskich oraz stroniczej mediacji w czasie zawieszenia broni⁹. Zwycięstwo Abchazów doprowadziło do *de facto* uniezależnienia się Abchazji od Gruzji oraz utworzenia własnego państwa.

Oficjalnym przypieczętowaniem aspiracji Abchazji stało się proklamowanie niepodległości w 1999 roku. Jednak przez piętnaście lat swojego istnienia nie uzyskiwała ona uznania ze strony jakiegokolwiek państwa. Pewne przewartościowanie w tym zakresie przyniosły wypadki z 2008 roku związane z wybuchem wojny rosyjsko-gruzińskiej. Jej następstwem stało się jednostronne i potępione przez społeczność międzynarodową uznanie Abchazji przez Federację Rosyjską, za którą wkrótce podążyły trzy kolejne państwa: Nauru, Nikaragua oraz Wenezuela. Wydarzenia te nie przyniosły jednak większych zmian w pozycji Abchazji, wciąż pozbawionej szerszego uznania oraz izolowanej na arenie międzynarodowej.

Władze Abchazji starają się argumentować, iż zasłużyła ona na pełną suwerenność i uznanie międzynarodowe, udowadniając swoją żywotność jako efek-

---

⁶ S. Markedonov, *Unrecognized Geopolitics*, “Russia in Global Affairs”, No. 1, January-March 2006, <http://www.eng.globalaffairs.ru/number/n_6186> (12 III 2011).

⁷ Patrz studium M. Trojanowskiego i K. Gancarz: *Parapaństwa w środowisku międzynarodowym na przykładzie Abchazji i Osetii Południowej*, zamieszczone w niniejszym tomie.

⁸ W ramach Związku Radzieckiego Abchazja pierwotnie posiadała status republiki związkowej na równi z Gruzją. Wkrótce jednak, jako tzw. republika traktatowa, weszła z nią ścisły związek oparty na stosunku konfederacyjnym. Kolejną zmianę przyniósł rok 1931, kiedy to Abchazja włączona została do Gruzjińskiej SSR, posiadając w niej status autonomii aż do momentu rozpadu Związku Radzieckiego.

⁹ K. Strachota, W. Bartuzi, *Reintegracja czy rekonkwista? Gruzja wobec Abchazji i Osetii Południowej w kontekście uwarunkowań wewnętrznych i międzynarodowych*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2008, s. 12.

tywna, demokratyczna jednostka. Podkreślają przy tym zadośćuczynienie wszystkim klasycznym kryteriom państwowości, biorąc pod uwagę historyczne prawo do zajmowanego terytorium, nad którym sprawują rzeczywistą władzę, poparcie znacznej większości społeczeństwa dla idei niepodległości, a także utworzenie efektywnych instytucji państwowych, sił zbrojnych oraz gospodarki. Należy jednak podkreślić, iż za fasadą *de facto* państwowości Abchazji, przejawiającej się w posiadaniu określonego terytorium, stałej ludności, utworzeniu wszystkich instytucji niezbędnych do funkcjonowania państwa oraz niezależności, kryją się – jak to ujęli analitycy Ośrodka Studiów Wschodnich – „bardzo poważne skazy”¹⁰.

Abchazja położona jest w północno-zachodniej części Kaukazu Południowego, od północy granicząc z Federacją Rosyjską wzdłuż linii rzeki Psou oraz głównego grzbietu Kaukazu Wysokiego, od południa natomiast z Gruzją na linii rzeki Inguri. Jej terytorium obejmuje powierzchnię 8.700 km² i jest niewiele mniejsze od terytorium Cypru (9.251 km²) oraz Kosowa (10.877 km²)¹¹. Obecny kształt granic Abchazji został ustalony w wyniku zawartego 14 maja 1994 roku w Moskwie rozejmu, pokrywając się z granicami istniejącej w latach 1931-1991 Abchaskiej ASRR. Na mocy tego samego dokumentu wzdłuż południowej granicy Abchazji utworzono 12-kilometrową strefę bezpieczeństwa, rozmieszczając w nich rosyjskie siły pokojowe pod egidą Wspólnoty Niepodległych Państw oraz kontrolą międzynarodowej misji obserwacyjnej ONZ – UNOMIG¹². Abchazja sprawuje obecnie kontrolę nad całością swojego terytorium. Jedynie w okresie 2006-2008 abchaska *de-facto* suwerenność nie odnosiła się do obszaru wąwozu Kodori¹³, a możliwość kontroli administracyjnej nad zamieszkałą przez ludność gruzińską (megrelską) rejonem Gali pozostawała i pozostaje do dziś bardzo słaba.

Obecna sytuacja demograficzna w Abchazji jest wynikiem gruzińsko-abchaskiego konfliktu zbrojnego z lat 1992-1993, który doprowadził do masowego eksodusu ludności. Dotyczył on przede wszystkim ludności gruzińskiej, która w momencie wybuchu konfliktu stanowiła prawie połowę mieszkańców Abchazji. W wyniku wojny liczba jej mieszkańców spadła z 525.061 osób w 1989 roku do 145.986 w roku 1997¹⁴. W tym samym czasie liczba etnicznych

---

¹⁰ Ibidem, s. 12.

¹¹ *Abkhazia*, <<http://www.unpo.org/members/7854>> (12 IV 2011).

¹² Misja UNOMIG dobiegła końca w czerwcu 2009 roku ze względu na sprzeciw Federacji Rosyjskiej w Radzie Bezpieczeństwa ONZ wobec kwestii przedłużenia jej mandatu.

¹³ 25 VII 2006 roku Gruzja przeprowadziła interwencję militarną w Wąwozie Kodorskim, z zamiarem osadzenia w nim abchaskiego „rządu na uchodźstwie”. Od tej pory aż do wojny sierpniowej władzę nad tym niezwykle istotnym ze strategicznego punktu widzenia obszarem sprawowała Gruzja.

¹⁴ W celu zaludnienia zdepopulowanego terytorium, władze Abchazji zaczęły dążyć do repatriacji członków diaspory. 15 X 1997 roku parlament w Suchumi uchwalił ustawę o deportacji Abchazów w XIX wieku, zachęcającą przedstawicieli diaspory do powrotu do ojczyzny. Por.: A. Jakubowski, *Etniczno-demograficzny wymiar konfliktu gruzińsko-abchaskiego*, [w:] B. Nitschke (red.), *Europejskie stosunki narodowościowe. Aspekty duchowe i materialne*, Zielona Góra 2010, s. 75-76.

Gruzinów w Abchazji zmalała z 239.872 tys. do 43.442 tys., co oznacza, że zmniejszyła się ona prawie sześciokrotnie¹⁵. Po zakończeniu działań wojennych i podpisaniu gruzińsko-abchaskich porozumień pokojowych, część gruzińskich uchodźców zdecydowała się na powrót do abchaskiego rejonu Gali. Jednak już w 1998 roku, w wyniku kolejnego konfliktu, ok. 30-40 tys. Gruzinów po raz kolejny zostało zmuszonych do ucieczki.

Według ostatniego spisu powszechnego z 2003 roku terytorium Abchazji zamieszkiwało 215.972 osób, a jej skład etniczny był bardzo zróżnicowany. Najliczniejszą grupę narodowościową stanowili Abchazowie – 94.606 (43,8%). Obok nich nieuznaną republikę zamieszkiwała znaczna liczba Gruzinów – 45.953 (21,3%), Ormian – 44.870 (20,8%) oraz Rosjan – 23.420 (10,8%)¹⁶. Wciąż jednak według danych gruzińskiego Ministerstwa ds. Uchodźców i Zakwaterowania, na terytorium Gruzji zarejestrowanych jest 209.013 gruzińskich uchodźców¹⁷. Choć władze Abchazji wyrażają gotowość akceptacji powrotu gruzińskich uchodźców do rejonu Gali, zarówno one jak i abchaskie społeczeństwo stanowczo sprzeciwiają się powrotowi Gruzinów do innych części Abchazji. Wynika to przede wszystkim z obaw o równowagę demograficzną i powrót sytuacji, w której Abchazowie znów staliby się mniejszością. Nie zmienia to jednak faktu, iż dopiero w sytuacji powrotu gruzińskich uchodźców do Abchazji (gwarantowanego przez prawo międzynarodowe) można by było mówić o posiadaniu przez Abchazję stałej ludności.

Począwszy od 1993 roku Abchazji udało się rozwinąć większość instytucji niezbędnych do funkcjonowania państwa. Jednakże, mimo iż jej władze prowadzą codzienną działalność instytucji legislacyjnych, wykonawczych oraz sądowiczych, nie są w stanie zagwarantować podstawowych usług dla własnych obywateli, a w ich ograniczonym wypełnianiu opierają się głównie na środkach pozyskanych z rosyjskich subwencji. Podobne zastrzeżenia można wysunąć wobec procesu demokratyzacji Abchazji. Jak zauważa W. Górecki „w Abchazji, będącej krajem nieznanym, toczą się procesy charakterystyczne dla państw demokratycznych: (1) walka wyborcza, podczas której kandydaci montują szerokie bloki i wchodzą w doraźne koalicje [...], (2) ostra krytyka rządzących ze strony opozycji [...], (3) polaryzacja mediów”, udowadniając nie tylko istnienie politycznego pluralizmu i demokratycznych instytucji, lecz również demokra-

---

¹⁵ *Национальный состав населения СССР по данным всеобщей переписи населения 1989 г.*, Москва 1991; *О выявленных фактах политики этнической чистки/геноцида, проводимой на территории Абхазии, Грузии, и необходимости передачи виновных лиц в руки правосудия в соответствии с международными принципами надлежащего судебного процесса. Заключение Государственной Комиссии Грузии по установлению фактов политики этнической чистки-геноцида, проводимой в отношении грузинского населения Абхазии, Грузии, и передачи материалов в Международный Трибунал*, Москва 1997, s. 44-47.

¹⁶ *Население Абхазии, Республика Абхазии (2003 г.) (По верхнему Кодору – 2002 г.)*, <www.ethno-kavkaz.narod.ru/rnabkhazia.html> (7 IV 2010).

¹⁷ *Abkhazia Ways Forward*, Crisis Group Europe Report No. 179, 2007, s. 23.

tycznej praktyki¹⁸. System polityczny Abchazji jest jednak silnie preferencyjny wobec etnicznych Abchazów. Dominują oni zarówno w regionalnej administracji państwowej, jak i w instytucjach centralnych, mimo iż stanowią mniej niż połowę mieszkańców nieuznawanej republiki. Na nieproporcjonalny do struktury narodowościowej Abchazji udział tej grupy etnicznej w strukturach władzy wskazuje chociażby skład abchaskiego parlamentu, w którym na ogólną liczbę 35 miejsc zasiada aż 25 Abchazów, po 3 Rosjan i Ormian, 2 Gruzinów z regionu Gali oraz 2 przedstawiciele repatriantów reprezentujący abchaską diasporę¹⁹.

Abchazja nie była również w stanie rozwinąć efektywnego systemu gospodarczego. Istnieje co najmniej kilka przyczyn takiej sytuacji. Pierwszą z nich są zniszczenia wojenne, drugą tzw. ekonomiczne koszty braku uznania międzynarodowego, przejawiające się w niechęci firm zagranicznych do inwestowania w państwach nieuznawanych wobec braku międzynarodowych gwarancji, a także obaw o możliwość utraty znacznie większego rynku gruzińskiego. Ostatnią przyczyną słabości abchaskiej gospodarki stał się rozwój nielegalnego biznesu i szarej strefy, wynikająca zarówno z braku możliwości prowadzenia legalnego handlu z zagranicą, jak również słabość abchaskich struktur państwowych²⁰. Należy przy tym podkreślić, iż często jednostki działające w szarej strefie powiązane są z najwyższymi urzędnikami państwowymi. Niektórzy analitycy podkreślają również rolę, jaką w przypadku gospodarki abchaskiej odgrywa produkcja i sprzedaż narkotyków, nielegalny handel bronią, pranie brudnych pieniędzy, handel ludźmi oraz przemyt materiałów radioaktywnych²¹. Istotnym zewnętrznym czynnikiem hamującym rozwój gospodarczy Abchazji stały się ograniczenia w handlu zagranicznym, oficjalnie usankcjonowane wprowadzonym 19 stycznia 1996 roku przez państwa WNP embargiem. Zobowiązywało je ono do powstrzymania się od nawiązywania politycznej, gospodarczej oraz jakiegokolwiek innej współpracy z władzami Abchazji, a także od jakiegokolwiek ekonomicznego, finansowego czy też militarnego wsparcia²². Tym samym handel z Abchazją został ograniczony jedynie do artykułów żywnościowych, leków, paliw oraz artykułów gospodarstwa domowego. Import pozostałych towarów wymagał licencjonowania ze strony Gruzji²³. W tej sytuacji Abchazja skazana

---

¹⁸ W. Górecki, *Ambiwalencja „niepodległości”*. *Abchazja: nieznaną demokracją pod rosyjskim protektoratem*, „Komentarz OSW” 2010, numer 34, s. 6.

¹⁹ *Abkhazia: Deepening Dependence*, Crisis Group Europe Report No. 202, 26 February 2010, s. 10.

²⁰ P. Kolstø, *op. cit.*, s. 729.

²¹ A. Kukhianidze, A. Kupatadze, R. Gotsridze, *Smuggling through Abkhazia and Tskhinvali Region*, Transnational Crime and Corruption Center (TraCCC), Tbilisi 2004, s. 31-36; N. Caspersen, *op. cit.*

²² *Abkhazia Ways Forward*, s. 29.

²³ S. Closson, *Georgia's Secessionist De Facto States: From Frozen to Boiling*, „Caucasus Analytical Digest”, No. 40, 8 May 2008, s. 3. Wprowadzone przez państwa WNP embargo było jednak od początku łamane, przede wszystkim przez Rosję. Od momentu jego wprowadzenia zdołał rozwinąć się znaczny handel orzechami, cytrusami, paliwem, złodem oraz drewnem zarówno przez graniczną rzekę Psou (z Rosją), jak i przez Morze Czarne. Rosyjskie, tureckie, bułgarskie oraz rumuńskie statki systematycznie łamały je bez zgody ze strony Tbilisi. *Abkhazia Ways Forward*, s. 30.

została jedynie na rosyjską pomoc finansową i inwestycje. W 2009 roku około 69% budżetu państwa (65,5 milionów dolarów) stanowiło bezpośrednie wsparcie ze strony Rosji. Pozostało ono na niezmiennym poziomie również w 2010 roku, mimo iż jego procentowy udział zmniejszył się ze względu na wzrost dochodów wewnętrznych. Rosja wypłaca również abchaskiej ludności posiadającej rosyjskie paszporty (ok. 90% ludności) emerytury bezpośrednio z własnego budżetu. Rosja pozostaje przy tym największym zagranicznym inwestorem w Abchazji (99% inwestycji). Pozostaje ona także jej najważniejszym partnerem handlowym²⁴.

III. Abchazja a kwestia prawo do samostanowienia i secesji

Za podstawę do zabiegów Abchazji o międzynarodowe uznanie służy jej argument prawa do samostanowienia. Został on wyrażony w samej deklaracji niepodległości Abchazji z 1999 roku w następujących słowach: „Apelujemy do ONZ, OBWE oraz do wszystkich państw na świecie o uznanie niepodległości państwa utworzonego przez naród Abchazji na bazie prawa narodów do wolnego samookreślenia”²⁵. Argument ten władze Abchazji opierają na poparciu ludności dla idei samostanowienia, wyrażonej w referendum poprzedzającym uchwalenie deklaracji niepodległości w 1998 roku. O systematycznym wzroście popularności wizji niepodległej Abchazji zdają się również świadczyć wyniki dwóch badań, zrealizowanych w 1994 oraz 2010 roku. Według pierwszego z nich, przeprowadzonego w 1994 roku przez organizację pozarządową „Inicjatywa obywatelska” 45,5% respondentów opowiedziało się za niepodległością Abchazji (67,3% Abchazów, 21,3% Rosjan, 35,9% Ormian, 13,5 Gruzinów oraz 21% gruzińskich uchodźców, którzy powrócili do rejonu Gali). Taki sam odsetek (45,5%) opowiedział się za zjednoczeniem z Rosją, choć poparcie dla tej opcji przyszłego statusu Abchazji było wyraźnie odmienne wśród poszczególnych grup etnicznych (27% Abchazów, 68,7% Rosjan, 58,1% Ormian, 37,8% Gruzinów oraz 32% gruzińskich uchodźców, którzy powrócili na terytorium Abchazji). Jedynie 6,7% ankietowanych poparło ideę utworzenia unii z Gruzją na zasadzie równości obu podmiotów oraz 0,6% włączenie Abchazji w skład Gruzji²⁶. Z kolei według badań przeprowadzonych w 2010 roku, za najlepsze rozwiązanie przyszłego statusu Abchazji aż 78% etnicznych Abchazów, 58% Rosjan, 47% Gruzinów i 42% Ormian uznało powstanie niepodległego państwa. W świetle wyników tych badań, ku integracji Abchazji w składzie Federacji Ro-

---

²⁴ *Abkhazia: Deepening Dependence*, s. 6.

²⁵ *Act of State Independence of the Republic of Abkhazia from 12th October 1999*, <<http://www.unpo.org/content/view/full/705/236/>> (12 IV 2011).

²⁶ Badanie zostało przeprowadzone na próbie 10.026 respondentów, reprezentujących wszystkie grupy etniczne zamieszkujące terytorium Abchazji. L. Kvarchelia, *Georgia-Abkhazia Conflict: View from Abkhazia*, [w:] *The Caucasus and the Caspian: 1996-1997 Seminar Series*, Cambridge 1997, s. 26.

syjskiej skłania się jedynie 19% Abchazów, 8% Gruzinów, 37% Rosjan i 51% Ormian²⁷.

W praktyce międzynarodowej można wyróżnić trzy drogi nabywania państwowości – poprzez sukcesję, secesję oraz prawo do samostanowienia, wspomniane w Karcie Narodów Zjednoczonych²⁸. Należy jednak podkreślić, iż prawo do samostanowienia przewidziane było przede wszystkim dla procesu dekolonizacji i nie powinno ono stać w sprzeczności z zasadą integralności terytorialnej. W przypadku Abchazji w rzeczywistości mamy jednak do czynienia z drugim spośród wymienionych powyżej przypadków – secesją. Według W. R. Słomansona prawo międzynarodowe ani nie zezwala na secesję, ani jej nie zakazuje. Praktyka międzynarodowa wskazuje jednak, iż muszą zostać spełnione co najmniej trzy warunki, by secesję można było uznać za legalną. Należą do nich: (1) istnienie odrębnej ludności pod względem etnicznym, kulturowym i językowym, wyróżniającej się wspólnym dziedzictwem historycznym, (2) wystąpienie znacznych naruszeń praw człowieka oraz (3) brak alternatywy dla secesji²⁹.

Abchazowie należą do ludów kaukaskich i będąc grupą narodowościową odrębną tak pod względem etnicznym, jak i kulturowym od kartwelskich Gruzinów, stanowią rdzenną ludność Abchazji³⁰. Ugruntowane jest również dziedzictwo historyczne Abchazów, przejawiające się w tradycji własnej państwowości oraz politycznej niezależności od Gruzji. Prawo Abchazów do samostanowienia znacznie ogranicza jednak kwestia uchodźców gruzińskich, o czym wspomniano już powyżej. Dziś Abchazja pozostaje terytorium wielonarodowościowym, zamieszkiwanym przez Abchazów, Ormian i Rosjan oraz Gruzinów, których liczba oscyluje w okolicach 50 tys. Władze Abchazji wciąż nie mają spójnej strategii wobec gruzińskich uchodźców. Z jednej strony ich masowy powrót do Abchazji znacznie przewartościowałby stosunki etniczne na jej terytorium, stając istotnym zagrożeniem dla obecnego kierunku niepodległościowego. Z drugiej natomiast, żadne referendum na temat statusu prawnego Abchazji nie zostanie zaakceptowane i uznane przez społeczność międzynarodową bez uczestnictwa wydalonej ludności gruzińskiej, którą również należy uznawać za rdzenny substrat etniczny Abchazji³¹.

---

²⁷ O'Loughlin J., Kolossov V., Toal G., *Inside Abkhazia - A Survey of Attitudes in a De Facto State*, "Post-Soviet Affairs" 2011, vol. 27, no. 1, s. 39.

²⁸ W. R. Słomanson, *Legitimacy of the Kosovo, South Ossetia and Abkhazia Secessions: Violations in a Search of a Rule*, TJSJ Legal Studies Research Paper No. 1472487, September 2009, s. 3.

²⁹ *Ibidem*, s. 11-16. Podobnie problem ten ujmują B. Janusz-Pawletta, wskazując na kwestię „przyzwolenia dla secesji, które wymaga spełnienia trzech zasadniczych warunków związanych z odrębnością kulturową i wspólnym dziedzictwem historycznym, faktem łamania praw człowieka danej społeczności oraz międzynarodowym przyzwoleniem dla secesji”. Patrz: B. Janusz-Pawletta, *Separatystyczne dążenia Nadniestrza, Abchazji i Osetii Południowej a prawo międzynarodowe*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2006, nr 2, s. 96-100.

³⁰ O etnogenezie Abchazów czytają: A. Jakubowski, *op. cit.*, s. 71.

³¹ A. Cooley, L. A. Mitchell, *Engagement without Recognition: A New Strategy toward Abkhazia and Eurasia's Unrecognized States*, "The Washington Quarterly", October 2010, str. 62.

Kolejnym warunkiem koniecznym prawa do legalnej secesji jest kwestia wystąpienia znacznych naruszeń praw człowieka. Logika secesji w tym kontekście wynika więc z rzeczywistego braku możliwości rozwoju tożsamości narodowej oraz uczestnictwa mniejszości w życiu politycznym danego państwa, czego skrajnym wyrazem jest występowanie czystek etnicznych.

Poczucie zagrożenia Abchazów w stosunku do gruzińskiej większości wywodzi się z okresu istnienia Związku Radzieckiego. Mimo iż stosunek politycznego centrum w Tbilisi wobec ludności abchaskiej na przestrzeni lat ulegał pewnym zmianom, zasadniczy kurs polityki gruzińskiej SRR wraz z niekorzystnymi dla Abchazów zmianami demograficznymi na terenie republiki, prowadził do uszczuplenia abchaskiej autonomii oraz stopniowej politycznej, kulturowej i społeczno-ekonomicznej integracji Abchazji z Gruzją³². Mimo iż polityka gruzińska z czasem uległa znacznemu złagodzeniu, Abchazowie nie wyzbyli się przekonania, że pozostają ofiarami dyskryminacji ze strony gruzińskiej, co doprowadziło do znacznego wzrostu napięcia politycznego w Abchazji na fali narodowego przebudzenia w okresie „pierestrojki”, późniejszych prób secesji oraz wybuchu wojny gruzińsko-rosyjskiej.

W czasie wojny w Abchazji doszło do licznych czystek etnicznych. W pierwszej fazie konfliktu, charakteryzującej się dominacją Gruzji, dochodziło do masowych zbrodni na ludności abchaskiej oraz na pozostałych, niegruzińskich mieszkańcach republiki. Czystki etniczne ze strony Gruziniów stały przyczyną uchodźstwa około 100 tys. etnicznych Abchazów, Rosjan, Ormian i Greków. Sytuacja odwróciła się wraz z ofensywą wojsk abchaskich, kiedy to Gruzini stali się ofiarami licznych represji i prześladowań. Zmusiły one prawie wszystkich etnicznych Gruziniów (ok. 230 tys. osób) do opuszczenia Abchazji i ucieczki na terytorium Gruzji³³. Nie umniejszając faktu łamania praw ludności abchaskiej należy więc podkreślić, iż czystek etnicznych dopuszczały się obydwie strony konfliktu.

Trzecim i ostatnim kryterium międzynarodowej akceptacji dla secesji jest brak innej alternatywy dla podjęcia takiego kroku. Z punktu widzenia prawa międzynarodowego jak i praktyki międzynarodowej, zasada samostanowienia narodów nie musi pociągać za sobą konieczności utworzenia nowego państwa, a prawo to może być realizowane chociażby w ramach autonomii. W tym kontekście należy rozpatrywać przebieg procesu pokojowego oraz inne (poza secesją), możliwości rozwiązania konfliktu gruzińsko-abchaskiego. Początkowo Abchazja nie odrzucała propozycji oparcia stosunków gruzińsko-abchaskich o konfederację, luźną federację bądź też status terytoriów stowarzyszonych. Rozwiązania te opierały się na zachowaniu wewnętrznej suwerenności oraz pełnej rów-

---

³² K. Janicki, *Abchazja. Stulecia wojna o raj? (1864-1992)*, [w:] Idem (red.) *Źródła nienawiści. Konflikty etniczne w krajach postkomunistycznych. Kosowo, Gruzja, Abchazja, Osetia Południowa, Łotwa i Estonia, Białoruś, Krym*, Kraków-Warszawa 2009, s. 167-171.

³³ *Report of a UNPO Coordinated Human Rights Mission to Abkhazia and Georgia*, Unrepresented Nations and Peoples Organisation, Hague 1992; *Country Reports on Human Rights Practices for 1993*, U.S. State Department 1994, s. 877.

ności obu podmiotów, jednak bez konieczności oddzielania się od Gruzji³⁴. Począwszy od 1999 roku władze Abchazji odmówiły jednak rozważania możliwości jakiegokolwiek porozumienia z Gruzją, które nie zawierałoby uznania jej niepodległości. Takie stanowisko prezentował chociażby przedstawiony w maju 2006 roku przez Abchazję dokument „Klucz do przyszłości”. Jego podstawowym założeniem stało się żądanie uznania Abchazji przez Gruzję, co stanowić miało punkt wyjścia do pokonania barier w rozwoju pokojowej współpracy w zakresie bezpieczeństwa, stabilności oraz rozwoju gospodarczego³⁵. Wychodząc z powyższego założenia, Abchazja z miejsca odrzucała wszelkie gruzińskie propozycje pokojowe, oparte na ofercie szerokiej autonomii, czy też utworzenia konfederacji³⁶.

Mimo iż Abchazja odrzuciła propozycje federalizacji stosunków z Gruzją, z czasem zaczęła wyrażać swoje zainteresowanie wobec stowarzyszenia z Rosją. Założenie takie odnosiło się do planów prowadzenia wspólnej polityki zagranicznej i obronnej, integracji gospodarczej i walutowej oraz wspólnocie celnej, mającej zapewnić jej ochronę granic³⁷. Politycy abchascy często przywoływali przy tym przykład Wysp Marshalla, będącego państwem niezależnym, stowarzyszonym ze Stanami Zjednoczonymi na mocy specjalnego układu³⁸.

Trwający już prawie 20 lat gruzińsko-abchaski proces pokojowy pozostaje bezowocny. Przyczyn jego niepowodzenia należy upatrywać w braku determinacji Rosji, dla której utrwalanie *status quo* stało się wygodnym narzędziem nacisku wobec Gruzji, a także w nieustępliwej polityce obydwu stron konfliktu. Nie ulega jednak wątpliwości, iż nie dopełniono wszelkich możliwych starań, mogących przynieść pokojowe i konstruktywne rozwiązanie problemu Abchazji³⁹.

---

³⁴ V. Chirikba, *The Georgian-Abkhazian Conflict: In Search of Ways Out*, [w:] B. Coppeters, G. Nodia, Y. Anchabadze, *Georgians and Abkhazians: the Search for Peace Settlement*, Köln 1998, <<http://poli.vub.ac.be/publi/Georgians/chp0301.html>> (10 IV 2011). W tamtym czasie pojawiały się również głosy na rzecz powstania niepodległej Abchazji. S. Lakoba często przywoływał wizję Abchazji jako „kaukaskiej Szwajcarii” – państwa neutralnego, z powodzeniem wykorzystującego dla celów ekonomicznych swoje położenie na styku Wschodu i Zachodu i potencjalnie dobry system komunikacyjny. Pojawiały się również pomysły oparcia przyszłości Abchazji o Konfederację Narodów Kaukazu, powstałej w 1989 roku w Suchumi. Patrz: S. Lakoba, *Abkhazia is Abkhazia. A Report At A London Conference On North Caucasus and Abkhazia* 23th April, 1993, “Central Asian Survey” 1995, vol. 14, no. 1, pp. 97-105.

³⁵ *Abkhazia Ways Forward*, s. 11.

³⁶ Dotyczyło to również zaprezentowanego w 2006 roku i przyjętego przez radę Bezpieczeństwa ONZ Planu Bodena, określającego status Abchazji jako suwerennej jednostki w ramach Gruzji.

³⁷ V. A. Chirikba, *Geopolitical Aspects of the Abkhazian Statehood: some results and perspectives*, <<http://www.circassianworld.com/Chirikba.html>> (12 IV 2011).

³⁸ B. Coppeters, T. Kovziridze, U. Leonardy, *Federalization of Foreign Relations: Discussing Alternatives for the Georgian-Abkhaz Conflict*, Working Papers Series, No. 2, Harvard University 2003, s. 12; V. A. Chirikba, *op. cit.*, s. 1. Istotnym ograniczeniem tej koncepcji był brak odpowiedniego zapisu w konstytucji Federacji Rosyjskiej, która nie przewidywała statusu państwa stowarzyszonego. Por.: *Abkhazia Ways Forward*, s. 12.

³⁹ R. Potocki, *op. cit.*, s. 136-140.

IV. Czynniki stabilności Abchazji jako państwa nieuznanego

Pomimo braku międzynarodowego uznania oraz znacznej wewnętrznej słabości, Abchazja stała się trwałym bytem na arenie międzynarodowej. Za Pålsem Kolstø można wskazać na co najmniej pięć przyczyn trwałości i stabilności funkcjonowania Abchazji jako państwa nieuznanego. Należą do nich: symboliczny proces narodotwórczy, słabość państwa macierzystego, militaryzacja społeczeństwa, wsparcie ze strony silnego zewnętrznego patrona oraz brak zaangażowania społeczności międzynarodowej⁴⁰.

W odróżnieniu od procesu państwowotwórczego, opierającego się na tworzeniu instytucjonalnych, ekonomicznych i militarnych, a więc „twardych” podstaw państwowości, proces narodotwórczy odnosi się do „miękkich” aspektów jego konsolidacji – tworzenia wspólnej tożsamości narodowej wśród mieszkańców państwa poprzez symbole, propagandę oraz tzw. „tworzenie historii”. Procesowi konsolidacji narodowej mieszkańców Abchazji sprzyja pamięć o wojnie gruzińsko-abchaskiej z lat 1992-1993, podtrzymywana poprzez kulturowanie pamięci o zwycięstwie oraz krzywdach poniesionych przez ludność abchaską. Niezwykle istotne w tym zakresie jest również utrzymujące się wśród mieszkańców Abchazji przekonanie o istnieniu wspólnego zewnętrznego wroga (Gruzji), bezpośrednio zagrażającego jej niezależności. Proces narodotwórczy w przypadku Abchazji jest tym łatwiejszy, iż w wyniku exodusu Gruzinów na skutek wojny gruzińsko-abchaskiej oraz repatriacji części etnicznych Abchazów na teren republiki nastąpiła względna homogenizacja jej ludności⁴¹.

Kluczowa rola sił zbrojnych dla fizycznego przetrwania państwa nieuznanego prowadzi do militaryzacji społeczeństwa. Według R. Gaczecziladze pod koniec lat 90. XX wieku Abchazja przeznaczala na wojsko aż 72% swojego budżetu⁴². Zgodnie z budżetem z 2010 roku na siły zbrojne wydano raczej symboliczną kwotę 9,8 mln. dolarów, co stanowiło 7,8% budżetu. Jednak w rzeczywistości wydatki na obronność wynoszą aż 49,5% PKB Abchazji w 2008 roku, biorąc pod uwagę rosyjskie subsydia⁴³.

Kolejną przyczyną trwałości Abchazji jako państwa nieuznanego jest względna słabość wewnętrzna i międzynarodowa Gruzji. Czynnikiem ten był szczególnie aktualny w ostatniej dekadzie XX wieku, zwłaszcza że od momentu rozpadu ZSRR aż do połowy lat 90-tych Gruzja wykazywała wiele cech charakterystycznych dla państw upadłych. Tak długo, jak pozostawała ona pogrążona w politycznym chaosie oraz gospodarczej zapaści, nie była w stanie nie tylko przywrócić swojego zwierzchnictwa nad terytorium Abchazji, ale dla abchaskiej ludności nie mogła również uchodzić za atrakcyjną alternatywę wobec władz w Suchumi. Dziś, mimo że Gruzja weszła na drogę szybkiego rozwoju gospo-

---

⁴⁰ P. Kolstø, *op. cit.*, s. 729-730.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² R. Gachechiladze, *The Georgian-Abkhazian Conflict: In Search of Ways out*, [w:] B. Coppeters, G. Nodia, Y. Anchabadze, *Georgians and Abkhazians: the Search for Peace Settlement*, Köln 1998, <<http://poli.vub.ac.be/publi/Georgians/chp0301.html>> (10 IV 2011).

⁴³ *Abkhazia: Deepening Dependence*, s. 5.

darczego, większa część ludności Abchazji uważa, że poziom życia w Abchazji oraz jej sytuacja gospodarcza przedstawia się znacznie lepiej niż w Gruzji⁴⁴.

Swoje przetrwanie Abchazja zawdzięcza jednak przede wszystkim istnieniu silnego patrona zewnętrznego – Rosji. Jej militarne wsparcie pozwoliło Abchazji na pokonanie Gruzji w czasie wojny z lat 1992-1993 oraz *de facto* uzależnienie od swej dawnej metropolii. Rosja stała się również gwarantem zawieszenia broni z 1994 roku, utrwalającego *status quo*, a więc relatywnie korzystnych dla strony abchaskiej. Mimo iż Abchazja często była wykorzystywana przez Rosję w sposób instrumentalny, a jej stosunek do nieuznawanej republiki pozostawał funkcją stosunków z Gruzją, to obecność sił rosyjskich w rejonie konfliktu stała się decydującym czynnikiem gwarantującym Abchazji bezpieczeństwo. Dziś, biorąc pod uwagę polityczne, militarne, gospodarcze oraz kulturalne wpływy Rosji w Abchazji, można mówić o „wielopłaszczyznowym uzależnieniu Suchumi od Moskwy”⁴⁵.

Ostatnim z analizowanych przez nas czynników trwałości istnienia Abchazji jako państwa nieuznawanego jest rola społeczności międzynarodowej wobec kwestii uregulowania konfliktu. W tym kontekście zaangażowanie ONZ, które ograniczyło się w dużej mierze do powierzenia gruzińsko-abchaskiego procesu pokojowego w ręce Moskwy oraz stałego monitoringu sytuacji na pograniczu przyniosło odwrotny skutek, jedynie utrwalając istnienie Abchazji jako państwa nieuznawanego. Proces pokojowy, którego przewlekłość i nieefektywność systematycznie umacniały *status quo*, zamroził rozwój sytuacji w regionie, znacznie utrudniając znalezienie skutecznego rozwiązania konfliktu.

V. Status Abchazji po wojnie rosyjsko-gruzińskiej z 2008 roku

Dnia 26 sierpnia 2008 roku prezydent Federacji Rosyjskiej Dmitrij Miedwiediew podpisał dekret o uznaniu niepodległości Abchazji. Decyzja ta została potępiona zarówno przez Stany Zjednoczone, państwa G-8, ONZ, OBWE oraz Unię Europejską⁴⁶. W ponad dwa lata od zakończenia wojny sierpniowej z 2008 roku Abchazja pozostaje uznawana przez cztery państwa – Rosję, Nikaraguę, Nauru oraz Wenezuelę, przy czym dla trzech ostatnich akt ten był jedynie gestem, wynikającym z rosyjskiego lobbingu oraz zawarcia umów bilateralnych, dotyczących obietnicy rosyjskiej pomocy gospodarczej oraz inwestycji w sektorze energetycznym ww. państw⁴⁷.

Jeszcze przed wybuchem wojny sierpniowej część elit abchaskich dostrzegła liczne zagrożenia wynikające z jednostronnego uznania Abchazji przez Rosję. Ich zdaniem rozstrzygnięcie takie pchnęłoby Abchazję w pełną zależność od Rosji⁴⁸. Obawy te okazały się uzasadnione. W ciągu zaledwie dwóch lat od momentu uznania abchaskiej niepodległości, Suchumi przekazało na rzecz Mo-

---

⁴⁴ O'Loughlin J., Kolossov V., Toal G., *op. cit.*, s. 20.

⁴⁵ W. Górecki, *op. cit.*, s. 3.

⁴⁶ W. R. Slomanson, *op. cit.*, s. 18.

⁴⁷ A. Cooley, L. A. Mitchell, *op. cit.*, s. 62.

⁴⁸ *Abkhazia Ways Forward*, s. 12.

skwy wiele z atrybutów własnej suwerenności, a jego postępujące uzależnienie od Rosji stało się zaprzeczeniem abchaskich dążeń do niepodległości.

Dok.2. Dekret prezydenta Rosji o uznaniu niepodległości Abchazji

Przed wszystkim Abchazja stała się całkowicie zależna od Rosji w dziedzinie bezpieczeństwa. W kwietniu 2009 roku oba kraje zawarły porozumienie o ochronie granic, w ramach którego władze w Suchumi zgodziły się na obecność dodatkowych 800 rosyjskich żołnierzy na jej terytorium, przekazując im prawo do kontrolowania granicy pomiędzy separatystycznym regionem Abchazji oraz Gruzją. Militarne rola Rosji wzrosła we wrześniu 2009 roku wraz z podpisaniem traktatu o współpracy wojskowej, zapewniającego rosyjskim wojskom możliwość korzystania z baz położonych na terytorium Abchazji przez okres 49 lat. Rosyjscy żołnierze otrzymali przy tym prawo do nieskrępowanego poruszania się po terytorium Abchazji, jednocześnie nie podlegając abchaskiej jurysdykcji oraz opodatkowaniu⁴⁹.

Przywódcy Abchazji zgodzili się również na transfer wielu strategicznych przywilejów ekonomicznych i transportowych oraz na przyjęcie kilku rosyjskich standardów technicznych i handlowych. W maju 2009 minister gospodarki Abchazji zawarł z rosyjskim państwowym potentatem naftowym Rosneft umowę, która daje mu prawo wykorzystywania abchaskiego szelfu kontynentalnego przez okres 5 lat. W tym samym miesiącu Abchazja zgodziła się na przekazanie abchaskich linii kolejowych oraz portu lotniczego w Suchumi pod zarząd rosyjski na okres 10 lat, w zamian za inwestycje oraz udzielenie pożyczki. W październiku zawarto kolejne porozumienie, na mocy którego w ręce Rosjan przeszła odpowiedzialność za kontrolę ruchu powietrznego i nawigację lotniczą w Abchazji. Tego samego miesiąca Abchazja przyjęła również rosyjskie prefiksy telefoniczne, a rosyjski rubel stał się oficjalną abchaską walutą, zastępując dotychczasowego apsa⁵⁰. Dylematy Abchazji dotyczące postępującego uzależnienia stają się coraz bardziej dotkliwe, zwłaszcza że w sferze ekonomicznej Rosja odpowiedzialna jest za ok. 95% handlu z Abchazją i bezpośrednio subsydiuje jej budżet centralny⁵¹. Wiele kontrowersji wywołało oświadczenie prezydenta Siergieja Bagapsza, który oznajmił, że Abchazja rozważa możliwość przyznania obywatelom rosyjskim prawa do nabywania nieruchomości na jej terytorium. Według Inal Khasinga możliwość taka doprowadziłaby do faktycznego włączenia Abchazji do Rosji we wszystkich możliwych wymiarach⁵².

W świetle przytoczonych powyżej wydarzeń należy mieć świadomość iluzoryczności korzyści wynikających z jednostronnego rosyjskiego uznania niepodległości Abchazji. W rzeczywistości posunięcie to znacznie zawęziło pole ma-

---

⁴⁹ I. Khasing, *Successive Documents between Abkhazia and Russia will Ultimately Breakup the Abkhazian Nationality*, Caucasus Analytical Digest, No. 7, 25 June 2009, s. 11.

⁵⁰ A. Cooley, L. A. Mitchell, *op. cit.*, str. 64-65.

⁵¹ Bezpośrednie subwencje rosyjskie stanowią ponad połowę budżetu centralnego Abchazji. A. Cooley, L. A. Mitchell, *op. cit.*, str. 65; *Abkhazia: Deepening Dependence*, s. 5.

⁵² I. Khasing, *op. cit.* s. 12.

newru Suchumi. Uniemożliwiło ono chociażby realizację opracowanej jeszcze w 2007 roku przez ówczesnego ministra spraw zagranicznych *de facto* Abchazji Maksima Gwindżię koncepcji wielowektorowej polityki zagranicznej oraz rozwijania współpracy z Unią Europejską, bez zabiegania o formalne uznanie. Dziś Abchazja pozostaje całkowicie zależna od Rosji, a jedyną formą dywersyfikacji stosunków zagranicznych pozostają kontakty z niektórymi republikami rosyjskiego Kaukazu Północnego oraz Turcją⁵³. Według prezydenta Abchazji Siergieja Bagapsza, orientując się na Rosję Abchazja podąża jednak jedyną możliwą drogą, wobec izolacji ze strony Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych⁵⁴.

* * *

W 2008 roku Rosja formalnie uznała niepodległość Abchazji. Jednak paradoksalnie od tego momentu utraciła ona *de facto* niepodległość, jaką cieszyła się przed wojną sierpniową i stała się *de facto* rosyjską prowincją, w pełni od niej uzależnioną⁵⁵. W wyniku jednostronnego uznania rosyjskiego, od Abchazji znacznie oddaliła się również realna szansa na uzyskanie szerokiego międzynarodowego uznania. W najbliższych latach nie należy więc oczekiwać istotnych przewartościowań w odniesieniu do statusu międzynarodowego Abchazji. Społeczność międzynarodowa z pewnością nie będzie skłonna do prawnego uznania jej niepodległości. Należy przy tym podkreślić, iż w świetle powyższych rozważań stanowisko takie jest podejściem słusznym i dobrze ugruntowanym na bazie prawa międzynarodowego.

Bibliografia:

- Abkhazia*, <<http://www.unpo.org/members/7854>> (12 IV 2011).
Abkhazia: Deepening Dependence, Crisis Group Europe Report No. 202, 26 February 2010.
Abkhazia Ways Forward, Crisis Group Europe Report No. 179, 2007.
Act of State Independence of the Republic of Abkhazia from 12th October 1999, <<http://www.unpo.org/content/view/705/236/>> (12 IV 2011).
Antonowicz L., *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 2001, s. 14.
Bagapsh S., *Abkhazia will succeed*, <<http://www.washingtontimes.com/news/2009/oct/16/abkhazia-will-succeed/>> (15 IV 2011).
Caspersen N., *From Kosovo to Karabakh: International Responses to De Facto States*, "SÜDOSTEUROPA", 56 (2008)
Chirikba V. A., *Geopolitical Aspects of the Abkhazian Statehood: some results and perspectives*, <<http://www.circassianworld.com/Chirikba.html>> (12 IV 2011).
Chirikba V., *The Georgian-Abkhazian Conflict: In Search of Ways Out*, [w:] B. Coppieters, G. Nodia, Y. Anchabadze, *Georgians and Abkhazians: the Search for Peace Settlement*, Köln 1998, Cooley A., Mitchell L. A., *Engagement without*

---

⁵³ W. Görecki, *op. cit.*, s. 5.

⁵⁴ S. Bagapsh, *Abkhazia will succeed*, <<http://www.washingtontimes.com/news/2009/oct/16/abkhazia-will-succeed/>> (15 IV 2011).

⁵⁵ A. Cooley, L. A. Mitchell, *op. cit.*, s. 60.

- Recognition: A New Strategy toward Abkhazia and Eurasia's Unrecognized States*, "The Washington Quarterly", October 2010.
- Closson S., *Georgia's Secessionist De Facto States: From Frozen to Boiling*, "Caucasus Analytical Digest", No. 40, 8 May 2008.
- Coppieters B., Kovziridze T., Leonardy U., *Federalization of Foreign Relations: Discussing Alternatives for the Georgian-Abkhaz Conflict*, Working Papers Series, No. 2, Harvard University 2003.
- Country Reports on Human Rights Practices for 1993*, U.S. State Department 1994.
- Gachechiladze R., *The Georgian-Abkhazian Conflict: In Search of Ways out*, [w:] B. Coppieters, G. Nodia, Y. Anchabadze, *Georgians and Abkhazians: the Search for Peace Settlement*, Köln 1998, <<http://poli.vub.ac.be/publi/Georgians/chp0301.html>> (10 IV 2011).
- Górecki W., *Ambiwalencja „niepodległości”. Abchazja: nieznaną demokracją pod rosyjskim protektorem*, „Komentarz OSW” 2010, numer 34.
- Jakubowski A., *Etniczno-demograficzny wymiar konfliktu gruzińsko-abchaskiego*, [w:] B. Nitschke (red.), *Europejskie stosunki narodowościowe. Aspekty duchowe i materialne*, Zielona Góra 2010.
- Janicki K., *Abchazja. Stuletnia wojna o raj? (1864-1992)*, [w:] Idem (red.) *Źródła nienawiści. Konflikty etniczne w krajach postkomunistycznych. Kosowo, Gruzja, Abchazja, Osetia Południowa, Łotwa i Estonia, Białoruś, Krym*, Kraków-Warszawa 2009.
- Janusz-Pawletta B., *Separatystyczne dążenia Naddniestrza, Abchazji i Osetii Południowej a prawo międzynarodowe*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2006, nr 2.
- Khasing I., *Successive Documents between Abkhazia and Russia will Ultimately Breakup the Abkhazian Nationality*, Caucasus Analytical Digest, No. 7, 25 June 2009.
- Kolsto P., *The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States*, "Journal of Peace Research", vol. 43, no. 6, 2006.
- Kukhianidze A., Kupatadze A., Gotsridze R., *Smuggling through Abkhazia and Tskhinvali Region*, Transnational Crime and Corruption Center (TraCCC), Tbilisi 2004.
- Kvarchelia L., *Georgia-Abkhazia Conflict: View from Abkhazia*, [w:] *The Caucasus and the Caspian: 1996-1997 Seminar Series*, Cambridge 1997.
- Lakoba S., *Abkhazia is Abkhazia. A Report At A London Conference On North Caucasus and Abkhazia 23th April, 1993*, "Central Asian Survey", vol. 14, no. 1, pp. 97-105, 1995.
- Markedonov S., *Unrecognized Geopolitics*, "Russia in Global Affairs", No. 1, January-March 2006, <http://www.eng.globalaffairs.ru/number/n_6186> (12 III 2011)
- O'Loughlin J., Kolossov V., Toal G., *Inside Abkhazia - A Survey of Attitudes in a De Facto State*, "Post-Soviet Affairs" 2011, vol. 27. Pegg S., *De Facto States In the International System*, Institute of International Relations The University of British Columbia, Working Paper No. 21, 1998.
- Potocki R., *Wojna sierpieniowa*, Warszawa 2009
- Report of a UNPO Coordinated Human Rights Mission to Abkhazia and Georgia*, Unrepresented Nations and Peoples Organisation, Hague 1992, <<http://poli.vub.ac.be/publi/Georgians/chp0301.html>> (10 IV 2011).
- Slomanson W. R., *Legitimacy of the Kosovo, South Ossetia and Abkhazia Secessions: Violations in a Search of a Rule*, TJSJ Legal Studies Research Paper No. 1472487, September 2009.

Strachota K., W. Bartuzi, *Reintegracja czy rekonkwista? Gruzja wobec Abchazji i Osetii Południowej w kontekście uwarunkowań wewnętrznych i międzynarodowych*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2008.

Население Абхазии, Республика Абхазии (2003 г.) (По верхнему Кодору – 2002 г.), <www.ethno-kavkaz.narod.ru/rnabkhazia.html> (7 IV 2010).

Национальный состав населения СССР по данным всеобщей переписи населения 1989 г., Москва 1991.

О выявленных фактах политики этнической чистки/геноцида, проводимой на территории Абхазии, Грузия, и необходимости передачи виновных лиц в руки правосудия в соответствии с международными принципами надлежащего судебного процесса. Заключение Государственной Комиссии Грузии по установлению фактов политики этнической чистки-геноцида, проводимой в отношении грузинского населения Абхазии, Грузия, и передачи материалов в Международный Трибунал, Москва 1997.

Opis bibliograficzny: A. Jakubowski, *Abchazja jako „państwo nieuznawane”*, [w:] R. Potocki, M. Piskorski, M. Domagała (red.), *Konflikt kaukaski w 2008 roku*, Warszawa, Europejskie Centrum Analiz Geopolitycznych, ss. 87-101.